

- у бюджетній сфері – концентрація бюджетних ресурсів для підтримки інноваційної діяльності, підвищення прозорості і результативності бюджетних витрат з інноваційної тематики, скорочення числа бюджетних наукових організацій, підвищення рівня позабюджетного співфінансування витрат на проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, забезпечення додаткових податкових надходжень.

Зазначені ефекти планується досягти завдяки:

- розробці узгодженої лінії щодо використання енергетичних ресурсів і транспортних послуг, розвитку спільних ринків окремих видів продукції;
- розвитку взаємодії в області транспорту, зокрема формування мережі міжнародних транспортних коридорів на просторі СНД;
- розвитку виробничих коопераційних зв'язків між підприємствами і технологічно взаємопов'язаними виробництвами, розробка міждержавних програм по технічному переозброєнню, інноваційним технологіям, взаємодія на передових напрямках науково-технічної співпраці;
- розробці і реалізації масштабних інноваційних проектів, в першу чергу, у пріоритетних галузях економік країн СНД;
- створенню ефективних механізмів платіжно-розрахункових відносин;
- створенню фінансово-промислових груп, транснаціональних компаній, спільних підприємств і інших форм економічного співробітництва;
- співпраці в рамках СНД в екологічній сфері, попередженню надзвичайних ситуацій і ліквідації наслідків лих [10].

Загалом реалізація Міждержавної цільової програми інноваційної співпраці має забезпечити підвищення інноваційної активності суб'єктів господарювання, створити необхідну інноваційну інфраструктуру, забезпечити розвиток науково-технічного і технологічного потенціалу країн СНД, що дозволить підвищити їх загальну ефективність і створить необхідні передумови для реалізації інноваційного шляху соціально-економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності цих країн і добробуту їх громадян.

Спільність проблем соціально-економічного розвитку і значний досвід взаємодії в господарській площині, хоча і за іншої соціально-економічної системи, наявність спільних інтересів саме у сфері інноваційного розвитку, передусім виробництва наукомісткої продукції, що потребує не лише об'єднання інтелектуальних, матеріально-технічних та фінансових ресурсів, але й містких ринків збуту на теренах країн СНД з новим імпульсом актуалізують необхідність розробки цими державами спільної інноваційної політики. Реалізація спільної інноваційної політики країн СНД дозволила б вирішувати структурні проблеми їх ринкової трансформації, які загострюються за умов глобалізаційних викликів, проблеми відродження їх науково-технічного потенціалу та його ефективного використання на основі комерціалізації результатів спільних ДіР, виходу і закріплення своїх позицій на світових ринках наукомісткої продукції. Усвідомлення таких проблем і викликів сучасності втілюється у розроблені Міждержавної цільової програми інноваційного співробітництва країн СНД на період до 2020 року для відновлення співробітництва в інноваційній сфері. Успішна її реалізація, що залежить у т.ч. від політичної волі лідерів країн СНД загалом і України зокрема, дозволить забезпечити завдяки ефективному міжнародному співробітництву в інноваційній сфері нову якість економічного зростання, особливо у наступній після світової фінансово-економічної кризи фазі підйому.

1. Жилінська О. І. Тенденції винахідницької діяльності у глобалізаційному контексті // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер. "Економіка". – 2008. – Вип. 107. 2. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / Авт.-упоряд.: Г. О. Андрощук та ін. – К.: Парламентське вид-во, 2009. 3. Мировая экономика: прогноз до 2020 года / Под ред. А. А. Дынкина. – М., 2007. 4. Офіційний сайт Міжнародного Валютного Фонду. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.imf.org> 5. World Competitiveness Yearbook 2000, IMD: www.imd.ch/wcy/ranking 6. Статистичний щорічник України за 2005 рік / За ред. О. Г. Осауленка. – К.: Вид-во "Консультант", 2006. 7. Україна у цифрах 2008. Статистичний збірник / За ред. О. Г. Осауленка. – К.: ДП "Інформ.-аналіт. агентство", 2009. 8. Сайт інновацій и предпринимательства в РФ. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.innovbusiness.ru> 9. Офіційний сайт делового центра Содружества Независимых Государств. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bc-cis.ru> 10. Офіційний сайт исполнительного комитета Содружества Независимых Государств. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cis.minsk.by>.

Надійшла до редколегії 22.02.10

О. Красота, канд. екон. наук, доц.

МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ У ПОДОЛАННІ КРИЗИ

У статті аналізується економічна сутність малого підприємництва як з точки зору його загальновидових, типових для підприємництва ознак, так і специфічних; визначається роль у подоланні кризи та її негативних соціально-економічних наслідків; доводиться необхідність дієвої підтримки з боку держави.

The article analyses the economic essence of small entrepreneur, its general and specific characteristics, determines its part in the get over of crisis and its negative economic and social consequences, proves the necessity of real government support.

Розвиток малого підприємництва відбувається в Україні за умов складного та нестабільного економічного та політичного клімату. Негативно вплинуло на його подальший розвиток загальне погіршення економічної ситуації в країні, що пов'язано із світовою економічною кризою, куди виявилася втягнутою і економіка України.

Мале підприємництво як самостійне соціально-економічне явище існує в Україні близько двох десятиліть, в той час як в розвинутих економічних системах воно є невід'ємною складовою й органічним структуроутворюючим елементом сучасної економіки змішаного типу вже протягом двох століть. Саме тому мале підприємництво як предмет економічного дослідження потребує, наперед, його чіткого категоріального визначення. Це обумовлено загальним теоретичним і практичним значенням його ролі у подоланні кризи та її негативних соціально-економічних наслідків.

Численна західна література з питань малого підприємства, як правило, обходить проблему з'ясування його соціально-економічної сутності та відтворюючої ролі в пе-

ріоді кризових потрясінь економіки, а зосереджується переважно на практичних аспектах його функціонування: технологія заснування і управління, організація, державне регулювання тощо. Це пояснюється тривалим і безперервним історичним процесом розвитку і інтегрованістю малого підприємництва в економічну систему розвинутих країн. До числа найвагоміших західних дослідників малого підприємства відносять Брю С., Галагера Р., Друкера П., Міленбуша Х., Мескона М., Речмена Д., Хейне П., Хоскінга А., Шумпетера Й. та ін.

У вітчизняній економічній літературі відсутність вичерпного категоріального визначення малого підприємства та його ролі у подоланні кризи пояснюється відносною новітністю цього економічного утворення та недостатньою теоретичною розробкою названої проблеми. Відомими дослідниками малого підприємства є Варналії З., Вороніна Л., Ковальчук Т., Панченко Є., Соболь Н. та ін. Вплив спаду економіки на бізнес-середовище і, навпаки, вплив діяльності невеликих підприємницьких структур на нівелювання кризи зацікавила вітчизняних дослідників та

науковців лише наприкінці 2008 року, коли світова економічна криза переросла межі національних економік, розповсюдилась на переважну більшість країн, стала реальною загрозою підприємництву та суспільному розвитку.

Між тим слід визнати, що для того, щоб мале підприємство зайняло належне місце у структурі підприємництва і виконувало притаманну йому структуроутворюючу роль, важливим є не тільки надання практичних порад щодо його заснування й управління, а й всебічне з'ясування його економічної сутності та ролі у подоланні кризи. Перш ніж чимось регулювати, необхідно визначити що саме є предметом регулювання.

Метою даної статті є всебічне визначення економічної сутності малого підприємства, з'ясування його відновлюючої ролі у подоланні кризи і відтворення загальноекономічної стабільності.

Розробка змісту такого насправді багатопланового поняття як "мале підприємство" у вітчизняній економічній науці ще далека до завершення. Не зважаючи на зростаючу кількість публікацій, присвячених проблемам його розвитку в Україні та зарубіжному досвіду, й досі залишаються не подоланими розбіжності у тлумаченні цього поняття. Зокрема, у сучасній вітчизняній економічній літературі найбільшого поширення набули наступні підходи:

- по-перше, ототожнення малого підприємства із власне підприємством;
- по-друге, ототожнення малого підприємства із його об'єктом – малим підприємством чи самостійно функціонуючою фірмою.

Вважаємо, що обидва підходи є неприйнятними для визначення економічної сутності малого підприємства. Це пояснюється двома наступними причинами. По-перше, мале підприємство як окремий підвид підприємства дійсно несе в собі його загальні риси, але має і власну специфіку, що визначає саме його економічну суть. Тому категоріальне визначення цього поняття повинно поєднувати в собі загальне і особливе. По-друге, зміст поняття малого підприємства не можна звужувати лише до визначення об'єкта його реалізації – певної структурної одиниці, якою може бути підприємство чи фірма. Крім об'єкту поняття мале підприємство охоплює суб'єктів, а також здійснюваний ними певний тип господарської діяльності, що полягає у ринковому підприємстві. Таким чином, поняття "мале підприємство" та "мале підприємство" не слід ототожнювати, штучно звужуючи зміст першого. Якщо поняття "мале підприємство" характеризує певний економічний процес, то малі підприємства виступають реальними суб'єктами економічної діяльності.

Виходячи з вищевказаних міркувань вважаємо за доцільне розглядати економічну сутність малого підприємства у єдності двох наступних аспектів:

По-перше, розкриття економічної сутності малого підприємства повинно охоплювати його загальні, типові риси, що характеризують його належність до підприємницької діяльності;

По-друге, мале підприємство слід аналізувати як специфічний, особливий підвид підприємства (рис.1).

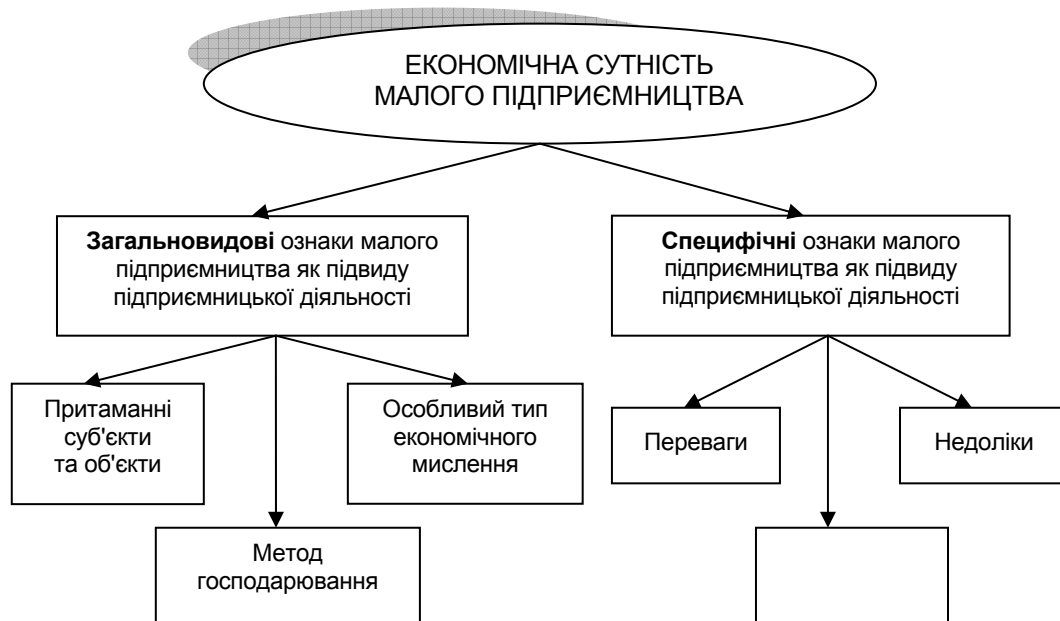

Рис.1. Системний підхід до з'ясування економічної сутності малого підприємства

Для більш глибокого з'ясування загальновидових ознак малого підприємства доцільно використовувати той підхід, який вже окреслився в економічній літературі. Він означає аналіз цього явища в єдності трьох основних аспектів підприємства:

- 1) як економічну категорію з властивими їй суб'єктами і об'єктами підприємницької діяльності;
- 2) як метод господарювання з притаманними йому рисами;
- 3) як особливий тип економічного мислення.

Як економічну категорію ми розуміємо мале підприємство як особливий підвид підприємства, пов'язаний із підприємницькою діяльністю громадян-фізичних осіб та з функціонуванням малих підприємницьких структур будь-якої форми власності і відповідної правової форми організації бізнесу з метою отримання прибутку.

Суб'єктами малого підприємства є фізичні та юридичні особи, зареєстровані у встановленому законом порядку. Об'єктами малого підприємства виступають малі за кількісними класифікаційними параметрами підприємства, в межах яких здійснюється найефективніша комбінація факторів виробництва з метою максимізації прибутку. Саме нові способи комбінації економічних ресурсів відрізняють підприємця від звичайного господарюючого суб'єкта.

Як метод господарювання мале підприємство характеризується такими визначальними рисами:

- економічною відособленістю, незалежністю господарюючих суб'єктів у виборі напрямків і методів діяльності. Але при цьому існує залежність підприємців від кон'юнктури ринку, співвідношення попиту та пропозиції тощо;

• відповідальністю за прийняття рішень, їх наслідки та пов'язаний з цим ризик (останній – постійний та невід'ємний супутник підприємницької діяльності);

• орієнтацією на досягнення комерційного успіху, прагнення максимізувати прибуток. Проте така мета не є самодостатньою у сучасному бізнесі. Діяльність окремих підприємницьких структур виходить за межі суто економічних завдань. Деякі підприємці прагнуть самореалізуватися у бізнесі, віднайшовши у ньому сприятливу нішу для втілення своїх знань, навичок, умінь та сміливих ідей.

Як особливий тип економічного мислення мале підприємство характеризується сукупністю оригінальних поглядів та підходів до прийняття рішень, які реалізуються в практичній діяльності.

Специфічними ознаками малого підприємства слід вважати насамперед його кількісні класифікаційні параметри, які розрізняються в залежності від національних особливостей країн. Чинне законодавство України встановлює подвійне кількісне обмеження для юридичних осіб вітчизняного малого підприємства – чисельність працюючих не має перевищувати 50 осіб за календарний рік, а обсяг річного доходу – не вище 500 тис. євро [1, с. 1]. Крім кількісних ознак мале підприємство як специфічний підвид підприємницької діяльності має також якісні особливості, які найкраще проявляються у притаманних йому перевагах та недоліках. Найвизначальніші переваги цього підвиду підприємства можна систематизувати у такому вигляді:

1. економіко-виробничі (гнучкість, динамізм, швидке насичення ринку, пристосування до мінливості технологій);
2. інституціональні (відкритість доступу та легкість входу до цього підвиду підприємства);
3. соціально-економічні (забезпечення соціальної стабільності, насичення ринку праці новими робочими місцями);
4. соціально-психологічні (подолання відчуження від засобів виробництва та кінцеві результати виробничої діяльності, мотивація до праці).

Між тим, поряд із властивими перевагами малому підприємству притаманні й певні недоліки, що також впливають із його специфіки. До найтипівіших його недоліків відносяться:

- хронічна нестача фінансових коштів, що пов'язано з низькою долею власного капіталу і необхідністю залучення позичкових коштів;
- неадекватність технічного оснащення і забезпечення сировиною порівняно з великим підприємством;
- висока підвладність впливу ринкової кон'юнктури;
- значна залежність від окремих великих замовників;
- слабе сегментування власної долі ринку й недостатньо міцні позиції на ньому;
- великий ризик та схильність до банкрутства;
- більша вразливість, порівняно із середнім і великим підприємством, до несприятливих економічних факторів та до економічної нестабільності (циклічні спади, інфляційні процеси, підсилення конкуренції тощо).

Таким чином, дотримання підходу при з'ясуванні економічної сутності малого підприємства через єдність його загальновидових та особливих ознак дозволяє виявити його двоїсту природу в сучасній економічній системі: з одного боку, воно виступає як відносно відособлений специфічний сектор економіки, а з іншого – як структуруючий елемент цілісної економічної системи сучасного змішаного типу, що забезпечує її відтворення та ефективну діяльність.

Роль малого підприємства у подоланні кризових процесів не можна недооцінювати.

Стабільно функціонуючий сектор малого підприємства спроможний зменшити негативний прояв кризових процесів на економіку і, зрештою, нівелювати руйнівні соціально-економічні наслідки кризи. Насамперед, мале підприємство виконує важливу роль в умовах кризи – поглинання робочої сили. Воно запобігає зростанню безробіття, сприяє створенню нових робочих місць, а отже, зменшує соціальну напругу у суспільстві, невпевненість у завтрашньому дні та невдоволення в країні. Малі підприємці спроможні не тільки забезпечити себе і свою родину хоча б мінімально необхідними засобами існування, а кожне з них ще створює принаймні 1–2 робочих місця для інших громадян країни, а по країні – це декілька мільйонів робочих місць. Коли колишній безробітний отримує роботу, то тим самим звільняє державу від сплати допомоги по безробіттю, а отже зменшує видатки з бюджету.

Неодмінним супутником сучасної кризи в Україні є інфляційні процеси. Мале підприємство може відігравати позитивну стабілізуючу роль і у подолання інфляції попиту через насичення ринку товарами та послугами, задовольняючи серійний, а іноді й індивідуальний попит окремих категорій споживачів (що не спроможний здійснити великий бізнес), розширюючи асортимент та підвищуючи якість продукції.

Ще однією безперечно позитивною перевагою малого підприємства у подолання кризи є його роль у наповненні доходної частини державного бюджету. Чим більшою і стабільно функціонуючою є кількість суб'єктів малого підприємства, тим суттєвішою буде загальна величина податкових надходжень до держбюджету. Це допоможе вирішити проблему дефіциту бюджету, зменшення державного боргу тощо.

В той же час саме мале підприємство, на відміну від великого, є мобільним, не має нормованого робочого дня чи тижня, найменш залежне від енергоносіїв, не вимагає суттєвих затрат для самозбереження, найшвидше реагує на коливання споживчого ринку, тобто має потенціал розвитку навіть під час кризи. Воно проявляє гнучкість та високу здатність швидко пристосовуватись до нових обставин.

Одним із показників розвитку малого підприємства є показник їх кількості в розрахунку на 1000 населення країни. Саме він показує ступінь насичення ринку невеликими підприємницькими структурами, а отже й міру пристосування до мінливого економічного середовища в період кризи.

Таблиця 1. Порівняння кількості суб'єктів малого підприємства на 1000 населення в країнах ЄС та Україні [2]

Країна	Кількість суб'єктів малого підприємства на 1000 населення	Країна	Кількість суб'єктів малого підприємства на 1000 населення
Італія	71,7	Україна	47,6
Іспанія	65,9	Німеччина	42,4
Велика Британія	58,4	Австрія	27,3

Порівняння кількості суб'єктів малого підприємства на 1000 населення в Україні та деяких країнах ЄС, що представлено у таблиці 1, дає невтішні результати – їх кількість є у декілька разів меншою, ніж в переважній більшості зазначених країн. Це значно обмежує можливість

країни якомога швидше подолати кризові процеси, зменшити їх негативний прояв на економіку і суспільство.

В той же час саме мале підприємство найбільше потерпає від кризи. Це випливає із притаманних йому вищезазначених недоліків. Тому в умовах глобальної економічної кризи найважливішим є проведення держа-

вної політики захисту, підтримки та збереження суб'єктів малого підприємництва як найбільш вразливої частки економіки. Це означає нову якість державного регулювання малого підприємництва. Держава має врешті-решт повернутися обличчям до підприємців, не тільки декларувати свободу підприємництва, але й забезпечувати її шляхом зниження корупції, зменшення адміністративних бар'єрів та стабільності й ефективності підприємницького законодавства.

Ми переконані, що державна політика має сприяти поліпшенню бізнес-середовища, в якому працюють представники малого підприємництва. Пріоритетними ми вважаємо такі завдання:

- забезпечення прозорого та послідовного регуляторного середовища;
- створення ефективної системи державного управління;
- забезпечення інформаційної відкритості влади;
- удосконалення податкової політики щодо малого підприємництва через послаблення податкового тиску на нього (збереження спрощеної системи оподаткування як безальтернативного на даний час шляху легального виживання підприємців; запровадження офіційного мораторію на підвищення податків і зборів із малих підприємств; внесення змін до законодавства, що передбачають "податкові канікули" для підприємств при заснуванні нового бізнесу; впровадження комплексу податкових стимулів для розширення робочих місць, інвестиційної та інноваційної діяльності тощо);

• створення рівних умов для формування малого підприємництва у різних регіонах, в першу чергу найбільш вразливих, які найбільше постраждали від кризи.

Таким чином, можна зробити наступні висновки:

1. Мале підприємництво є важливим структуроутворюючим елементом сучасної економіки змішаного типу.

2. Доцільне розглядати економічну сутність малого підприємництва у єдності двох аспектів – через загальні та специфічні риси підприємницької діяльності, що визначає його двоїсту природу в сучасній економічній системі.

3. Стабільно функціонуючий сектор малого підприємництва спроможний зменшити негативний прояв кризових процесів на економіку.

4. В той же час саме мале підприємництво найбільше потерпає від кризи. В цьому сенсі необхідна виважена держава політика його підтримки. Створивши сприятливий економічний клімат для розвитку малого підприємництва, можна значно швидше вивести економіку країни із кризи, зменшити її негативні соціально-економічні наслідки, підвищити рівень доходів та життєвих стандартів українського народу, просуватися шляхом подальшого ринкового трансформування і відповідати статусу країни із ринковою економікою.

1. Закон України "Про державну підтримку малого підприємництва" від 19.10.2000. ст. 1. 2. Доклад о мировом развитии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.worldbank.org.

Надійшла до редколегії 22.02.10

Г. Лозова, канд. екон. наук., доц.

КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ

Робота присвячена аналізу формування та розвитку конкурентної політики Німеччини в період економічних криз, визначенню національних тенденцій в цій сфері, а також оцінці ефективності заходів державного регулювання для відновлення економіки.

The article is devoted to the analysis forming and development of the competition policy of Germany in the period of economic crises, to determination of national tendencies in this sphere, and also estimations of efficiency measures of government control for renewal of economy.

В умовах світової економічної кризи викликає інтерес досвід відновлення економіки держави, яка десятиліттями управляється і контролюється на основі соціально-ринкових методів господарювання і насамперед конкуренції. Актуальним є виявлення інструментів та важелів досягнення за короткий період високих економічних результатів у країні. За оцінками експертів, економіка Німеччини є однією з найдинамічніших у світі. Адже сучасна Німеччина – четверта за розміром економіка світу й найбільший у світі експортер. Німеччина на сьогоднішній день, одна з небагатьох країн Європи, що цікавить економістів, політиків своїми докорінними змінами, сміливими рішеннями у сферах економіки й політики. Німецький уряд намагається зняти суперечність між західним індивідуалізмом і східним колективізмом, знайти свій особливий "німецький" шлях. В даній роботі нас буде цікавити, насамперед, яким чином реалізувалася державна політика, зокрема у конкурентній сфері, у періоди економічних криз, що переживала країна.

Проблемам формування та розвитку конкурентної політики Німеччини присвячено ряд наукових праць, зокрема таких відомих науковців та практиків, як: А. Бідельс, З. Борисенко, К. Брюммер, В. Гутник, Л. Ерхард, Н. Клейн, Н. Павлов та інших вітчизняних та іноземних економістів.

Проте в сучасній літературі відкритою залишається проблема вивчення специфіки конкурентної політики країни в період економічних криз, що є надзвичайно важливо та своєчасно у контексті інтеграції України до міжнародного співтовариства та визначення основних напрямків підвищення ефективності діяльності уряду в цьому аспекті як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Метою даної роботи є аналіз основних проблем у сфері відновлення економіки та захисту конкуренції, що виникають в період економічних криз, на прикладі Німеччини, та визначення напрямків макроекономічної політики, що сприяють прискореному виходу з економічної кризи.

Розпочати огляд конкурентної політики Німеччини в періоди економічних криз нам би хотілося цитатою Л. Ерхарда, архітектора німецького економічного дива: "Жодна економічна ситуація не може бути настільки безнадійною, щоб рішуча воля і чесна праця усього народу не могли її подолати".

Протягом XX–XXI століття Німеччина пережила 5 глобальних криз:

- економічна криза 20-х р. XX ст.
- економічна криза 1929–1933 рр. XX ст.
- післявоєнна економічна криза 1945–1948 рр.
- криза моделі соціального ринкового господарства 80–90-х років XX ст.

• світова економічна криза 2008 р.

Економічна криза 20-х років XX ст. була пов'язана з поразкою Німеччини в Першій Світовій війні. Країна не тільки не домоглася переділу світу на свою користь, але за Версальською угодою втратила життєво важливі ресурси та території. У цілому слід зазначити, що економіка Німеччини в результаті розв'язаної нею війни виявилася на грані краху, а те, що від неї залишилося, стало легкою здобиччю країн-переможниць. Після закінчення війни й аж до 1924 р. у Німеччині тривала економічна криза. Відбулося різке падіння виробництва, внаслідок зuboжіння населення скоротився внутрішній ринок. Ситуацію ще більше погіршила світова економічна криза, що розгорнулася в 1920–1921 р.